

تأثیر حجاب در تحکیم بنیان خانواده

زهرا کریمی^۱

چکیده

خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری شخصیت فرد و سلامت جامعه دارد. در این میان، حجاب به عنوان یکی از مؤلفه‌های فرهنگی و دینی، می‌تواند در تقویت روابط خانوادگی و حفظ انسجام آن تأثیرگذار باشد. این مقاله با رویکردی توصیفی-وحيانی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای، به بررسی نقش حجاب در تحکیم بنیان خانواده در چارچوب فرهنگ اسلامی پرداخته است. حجاب نه تنها پوششی ظاهری، بلکه نمادی از عفاف، کرامت و پایبندی به ارزش‌های اخلاقی است که در ایجاد اعتماد متقابل بین همسران و دیگر اعضای خانواده، امنیت روانی فرد و جامعه، حفظ کرامت زن و خانواده، پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی نقش‌آفرین است. بانوان عقیف می‌توانند بهترین الگو برای تربیت نسل آینده باشند و آنان را در زمینه سبک زندگی و نوع پوشش در مسیر درست هدایت نمایند. نویسنده با استناد به آیات قرآن، روایات و دیدگاه‌های اندیشمندان اسلامی، نشان می‌دهد که رعایت حجاب می‌تواند به عنوان یکی از ارکان اصلی پایداری خانواده و سلامت جامعه تلقی شود.

کلید واژه: تحکیم، حجاب، خانواده

^۱ - طلبه سطح ۲، حوزه علمیه مهدیه خنداب

مقدمه

حجاب در فرهنگ اسلامی تنها یک پوشش ظاهری نیست، بلکه نمادی از عفاف، کرامت و پابندی به ارزش‌های اخلاقی و دینی است. رعایت حجاب موجب تقویت اعتماد متقابل میان همسران و ایجاد احساس امنیت در خانواده می‌شود، زیرا مانع از بروز بسیاری از آسیب‌های ناشی از روابط ناسالم و ناپایدار اجتماعی است. از سوی دیگر، حجاب به زن جایگاه ویژه‌ای از احترام و شخصیت می‌بخشد و با کاهش زمینه‌های سوءاستفاده و نگاه ابزاری، آرامش روانی بیشتری را در محیط خانواده برقرار می‌سازد. در نتیجه، حجاب نه تنها عامل استواری پیوند زناشویی است، بلکه در تربیت فرزندان بر اساس ارزش‌های پاک و در شکل‌گیری جامعه‌ای سالم و پایدار نیز نقش مهمی ایفا می‌کند.

حال این سوال مطرح است که حجاب چه تأثیری در تحکیم بنیان خانواده و استواری روابط عاطفی، اخلاقی و تربیتی میان اعضای آن دارد؟ حجاب چه نقشی در تقویت اعتماد متقابل میان همسران دارد؟ چه ارتباطی میان حجاب و احساس امنیت روانی در خانواده وجود دارد؟ آیا حجاب می‌تواند به عنوان عاملی برای تحکیم روابط عاطفی و پابندی در زندگی مشترک عمل کند؟

در مورد تأثیر حجاب در تحکیم بنیان خانواده تاکنون کتب و مقالات بسیاری به چاپ رسیده است که در اینجا به عنوان پیشینه تحقیق به برخی از این تالیفات اشاره می‌شود: مقاله‌ی «نقش باورهای دینی در تحکیم خانواده، نویسنده جلیل جلیلی و همکاران، خانواده، در این مقاله به خانواده به عنوان نخستین کانون رشد و آرامش بشری اشاره شده است که مراقبت از آن مسئولیتی سنگین به شمار آمده و موجب نجات از رنج و عذاب دنیوی و اخروی خواهد گردید. قرآن و روایات برای خانواده احکام و آداب فراوانی برای رشد و بالندگی آن مقرر کرده است» و مقاله‌ی «نقش باورهای اعتقادی در استحکام خانواده، حجه الاسلام کشمیری به عقیده ایشان، باورهای اعتقادی مستحکم نقش مهمی در استحکام خانواده دارند؛ این باورها، از جمله ایمان به خدا، به زندگی معنا و هدف می‌بخشند، آرامش، تقوا و شهادت را برای اعضای خانواده به ارمغان می‌آورند.» و مقاله‌ی «تأثیر باورهای دینی و اعتقادی در خانواده بر اساس آیات و روایات، زینب نهضت شهریاری، در این تحقیق آمده است باورهای دینی و اعتقادی تأثیر بنیادینی بر سلامت روانی، سازگاری اجتماعی و سرنوشت اخروی فرزندان در خانواده دارند؛ این تأثیرات در آیات قرآن

و روایات اهل بیت(ع) تبیین شده است و موضوع پژوهشی با عنوان "تاثیر باورهای دینی و اعتقادی در خانواده بر اساس آیات و روایات" اثر زینب نهضت شهریاری است که به بررسی این اهمیت می‌پردازد» مزیت و نوآوری این مقاله در این است که نه تنها به منابع اسلامی مانند قرآن و روایات استناد شده است، بلکه مفاهیم جامعه‌شناختی مانند امنیت روانی، انسجام خانوادگی و نقش اجتماعی زن را نیز تحلیل می‌کند. این تلفیق باعث می‌شود مقاله هم برای پژوهشگران علوم اسلامی و هم برای جامعه‌شناسان قابل استفاده باشد و در بخش‌های پایانی به ارائه راهکارهایی برای تقویت فرهنگ حجاب در خانواده‌ها پرداخته که در بسیاری از مقالات مشابه کمتر دیده می‌شود. این نگاه عملی، مقاله را از صرفاً نظری بودن خارج کرده است.

مفهوم شناسی

در این قسمت برای درک بهتر موضوع مقاله، مفهوم کلمات کلیدی به صورت لغوی و اصطلاحی بیان خواهند شد

۱- مفهوم تحکیم

لغوی:

تحکیم، حاکم گردانیدن کسی را در مال خویش. حاکم گردانیدن کسی را در کاری. حاکم گردانیدن. تحکیم در امری؛ فرمان دادن تا در آن حکم کند. حَکَم کردن کسی را در خصومتی مرادف احکام. استوار ساختن: تحکیم روابط دوستانه.^۱

اصطلاحی:

تحکیم در اصطلاح به معنای «حَکَم قرار دادن کسی جهت داوری میان دو طرف متخاصم و متنازع را تحکیم می‌گویند که از آن به مناسبت در بابهای جهاد، نکاح و قضاء سخن رفته است»^۲ مثلاً: «تحکیم در جنگ و نیز درگیری‌های شخصی و قومی و اختلافات میان زن و شوهر، در شرع مقدس با شرایطی، مشروع شمرده شده است. تحکیم در جنگ عبارت است از اینکه دو

^۱ - دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۴، ص ۳۷۶۱.

^۲ - نجفی، جواهر الکلام، ج ۲۱، ص ۱۱۰.

طرفِ درگیر پس از تراضی و توافق بر فردی به عنوان حاکم، متعهد شوند به آنچه وی حکم می‌کند تن داده، به مقتضای حکمش عمل کنند»^۱

۲- مفهوم حجاب

لغوی:

مترادف حجاب: برقع، پوشش، جلباب، چارقد، چارق، چاروق، روسری، روی بند، «ستر، مقصوره، نقاب، پرده، غشا، حایل پرده داران، حاجیان، حاجب‌ها، دربانان حجاب. در پرده کردن. حجب. بازداشتن از درآمدن بازداشتن. روگیری. عفاف. حیا. شرم کردن»^۲ «حجب و حجاب به معنای منع از وصول و رسیدن دو چیز به همدیگر است»^۳

در کتاب مقایس اللغه اینگونه آمده است: «حجب دارای یک معنای اصلی است و آن منع است. گفته می‌شود: حجبته، یعنی؛ منع کردم او را»^۴

«کلمه حجاب هم به معنی پوشیدن است و هم به معنی پرده و حاجب. بیشتر، استعمالش به معنی پرده است. این کلمه از آن جهت مفهوم پوشش می‌دهد که پرده وسیله پوشش است، و شاید بتوان گفت که به حسب اصل لغت هر پوششی حجاب نیست، آن پوشش «حجاب» نامیده می‌شود که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت گیرد. در قرآن کریم در داستان سلیمان غروب خورشید را این طور توصیف می‌کند: "حتی توارت بالحجاب" یعنی تا آن وقتی که خورشید در پشت پرده مخفی شد»^۵

اصطلاحی:

«حجاب» به معنای پرده، حاجب، پوشیدن و پنهان کردن و منع از وصول است»^۶ «این واژه تنها به معنای پوشش ظاهری یا پوشاندن زن نیست و در اصل به مفهوم پنهان کردن زن از دید مرد بیگانه است. بدین سبب، هر پوششی حجاب نیست. حجاب پوششی است که از طریق

^۱ - نجفی، جواهر الکلام، ج ۲۱، ص ۱۱۰

^۲ - دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۳، ص ۲۷۸۶

^۳ - راغب اصفهانی، المفردات، «ذیل واژه حجب».

^۴ - ابن فارس، مقایس اللغه، ج ۲، ص ۱۴۳.

^۵ - مطهری، مجموعه آثار جلد ۱۹، ص ۳۲

^۶ - راغب اصفهانی، مفردات فی غرائب القرآن، ذیل واژه حجاب.

پشت پرده واقع شدن تحقق یابد؛ ولی بر خلاف تصور عموم و نیز آنچه مشهور است، آیه حجاب در قرآن «وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَلُّوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ...»^۱؛ چون از زنان پیغمبر(ص) متاعی خواستید، از پس پرده بخواهید». درباره زنان آن حضرت و بیش تر به منظور مسائل سیاسی و اجتماعی فرود آمده است^۲ نه پوشش زن در مقابل نامحرم. «به کارگیری کلمه «حجاب» در خصوص پوشش زن اصطلاحی نسبتاً جدید است و همین سبب گردیده بسیاری گمان کنند اسلام خواسته است زن همیشه پشت پرده و در خانه محبوس باشد و بیرون نرود»^۳

۳- مفهوم خانواده

لغوی:

در تعریف خانواده در لغت این چنین آمده که: «خانواده به معنای، زن و فرزند، خاندان، دودمان و فامیل است»^۴

اصطلاحی:

«برای خانواده از لحاظ کارکرد و جهان بینی های مختلف، تعاریف گوناگونی از سوی اندیشمندان و متفکران ارائه شده است»^۵

«خانواده به عنوان یک سیستم اجتماعی، شامل گروهی از افراد است که از طریق ازدواج با یکدیگر زندگی می کنند. رابطه ی اعضای خانواده، رابطه ای عمیق و چند لایه است که تاریخچه ی مشترک و درونی شده درباره ی جهان و اهداف مشترک بنا شده است عمدتاً براساس. در این نظام، افراد توسط علایق و دلبستگی های عاطفی نیرومند، دیرپا و متقابل با یکدیگر پیوند دارند»^۶

^۱ - احزاب، ۵۳.

^۲ - مطهری، مسأله حجاب، ص ۷۴.

^۳ - همان، ص ۷۳.

^۴ - دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۹، ص ۹۴۳۸

^۵ - تمیمی آمدی، عبدالواحد، تصنیف غررالحکم و دررالکلم، چاپ اول ۱۳۶۶ش

^۶ - تبریزی، مصطفی، دیبائیان، شهرزاد، جعفری، فروغ و دیگران، فرهنگ توصیفی خانواده و خانواده درمانی،

انتشارات فرا روان چاپ اول، ۱۳۸۵

کیفرشان دو چندان است، اینک در این جمله ایشان را از خضوع در کلام نهی می کند، و خضوع در کلام به معنای این است که در برابر مردان آهنگ سخن گفتن را نازک و لطیف کنند، تا دل او را دچار ریه ، و خیالهای شیطانی نموده ، شهوتش را بر انگیزانند، و در نتیجه آن مردی که در دل بیمار است به طمع بیفتد»^۱

شرم و حیا، عفاف و پاکدامنی در خلقت و فطرت انسانها و به ویژه در زنان نهفته است که او را وا می دارد به صورت ناخودآگاه خود را از چشم نامحرم بپوشاند. به همین دلیل، وقتی احساس حجب و حیا را از دست می دهد در محیط ناامن اجتماع هم کشف حجاب می کند. احساس حیا و شرم از انجام دادن کارهای زشت از ثمرات عفاف به شمار می آید. «هر قدر این احساس شرم از زشتیها در انسان بیشتر باشد، عفت او بیشتر خواهد بود»^۲

بنابراین «حجاب در گفتار» که در قرآن طرح شده است که به طور ویژه به همسران پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و سپس به زنان مسلمان تکلیف شده است تا سنگین و بدون حاشیه صحبت کنند، به گونه ای که مردان نامحرم شهوتران در آنها طمع نکنند.

در کتاب فرهنگ برهنگی آمده است: «پوشش اسلامی به منزله یک حفاظ ظاهری و باطنی در برابر افراد نامحرم، قلمداد می شود که مصونیت اخلاقی، خانوادگی و پیوند عمیق میان حجاب ظاهری و بازداری باطنی و از همه مهم تر امنیت اجتماعی را فراهم می سازد و پیشینه آن به اندازه تاریخ آفرینش انسان است؛ چراکه پوشش و لباس هر بشری، پرچم کشور وجود اوست. پرچمی که وی بر خانه وجودش نصب کرده است و با آن اعلام می دارد که از کدام فرهنگ تبعیت می کند»^۳

رعایت حجاب در جوامع، موجب پیوند عاطفی خانواده به عنوان کوچکترین و مهمترین نهاد اجتماعی است. با رعایت اصل حجاب و پوشش در محیط بیرون از خانواده، حریم زن و شوهر حفظ میشود و خانواده دارای ثبات خواهد شد و «اگر زنان با خودآرایی و با پوشش نامناسب در محیط اجتماع، زندگی خانوادگی خود و دیگر افراد جامعه را به خطر بیاندازند و با کشاندن جاذبه های جنسی خود به کوچه و بازار، افراد جامعه را همیشه در حالت نوعی مقایسه قرار می دهند که

^۱ - طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۴۶۱.

^۲ - اسحاقی، گوهر عفاف (پژوهشی درباره ی حجاب)، صص ۴۵ و ۴۶.

^۳ - حداد عادل، فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگی، ص ۴۰.

این امر اختلافات زیادی را درون خانواده ها برده و ناهنجاری هایی مثل طلاق، دادگاه و درگیری خانوادگی، ظن و بدگمانی و را سبب می شود»^۱

استاد قرائتی می نویسد: «حفظ حجاب و ترک جلوه‌گری، ثمرات بسیاری دارد که برخی از آنها عبارت است از: آرامش روحی، استحکام پیوند خانوادگی، حفظ نسل، جلوگیری از سوء قصد و تجاوز، پیشگیری از امراض مقاربتی و روانی، پائین آمدن آمار طلاق، خودکشی، فرزندان نامشروع و سقط جنین، از بین رفتن رقابت‌های منفی، حفظ شخصیت و انسانیت زن، و نجات از چشم‌ها و دل‌های هوسبازی که امروز غرب و شرق را در خود فرو برده است»^۲

^۱ - غیرتمند، آثار فردی و اجتماعی حجاب، پایگاه اطلاع رسانی حوزه، ۱۴۰۱/۸/۱۸

^۲ - قرائتی، تفسیر نور، ج ۶، ص ۱۷۵

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تبیین تاثیر حجاب در تحکیم بنیان خانواده، تلاش نموده تا با استناد به آیات قرآن کریم، روایات و دیدگاه اندیشمندان، نقش حجاب را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین آموزه‌های دینی، در استواری خانواده بیان نماید. رعایت آن با تقویت اعتماد، حفظ کرامت زن و ایجاد امنیت روانی، فضای خانواده را از بسیاری از آسیب‌های اجتماعی مصون می‌سازد. در پرتو حجاب، روابط خانوادگی بر پایه احترام متقابل و آرامش شکل می‌گیرد و این امر نه‌تنها موجب تحکیم پیوند میان همسران می‌شود، بلکه زمینه‌ساز پرورش نسلی سالم، متعهد و پایبند به ارزش‌ها نیز خواهد بود. بر اساس یافته‌های مقاله، حجاب در فرهنگ اسلامی فراتر از یک دستور دینی، ابزاری که رعایت آن موجب تقویت اعتماد میان همسران، کاهش آسیب‌های خانوادگی و اجتماعی و الگویی مناسب برای تربیت فرزندان در محیطی امن و سالم می‌شود. حجاب نه‌تنها پیوندهای عاطفی را مستحکم‌تر می‌سازد، بلکه نقش مهمی در ایجاد امنیت اجتماعی و جلوگیری از فروپاشی خانواده‌ها دارد. بنابراین، می‌توان حجاب را یکی از پایه‌های اساسی در تحکیم بنیان خانواده و ارتقاء سلامت جامعه دانست.

منابع و مأخذ

* قرآن کریم

- * سید رضی ، محمد بن حسین ، گردآورنده نهج البلاغه ، مترجم محمد دشتی ، انتشارات مشهور ، قم ، ۱۳۷۹ ش
۱. ابن فارس، احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغة، انتشارات مکتب الإعلام الإسلامی، ۱۴۰۴ ق
۲. ابن منظور، جمال الدین، لسان العرب، انتشارات دار صادر بیروت، چاپ ۴، ۱۴۱۴ ق
۳. اسحاقی ، سیدحسن ؛ گوهر عفاف (پژوهشی درباره ی حجاب)، چاپ دوم ؛ قم : انتشارات بوستان کتاب، ۱۳۸۸ ش
۴. بهشتی، احمد. خانواده در قرآن .قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. ۱۳۷۷ ش
۵. تمیمی آمدی، عبدالواحد، غررالحکم ودررالكلم، ناشرموسسه فرهنگی دارالحديث، ترجمه محسن موسوی، چاپ ۸، ۱۳۹۵ ش
۶. جوادی آملی، آیت الله، زن در آینه جمال و جلال، چاپ هفتم، نشر اسراء، ۱۳۸۲
۷. حداد عادل، غلامعلی، فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگی، انتشارات سروش، چاپ ۱۷، ۱۳۸۶ ش
۸. دهخدا ، علی اکبر ، فرهنگ لغت دهخدا ، ناشر: دانشکده ادبیات وعلوم انسانی ، چاپ ۱، ۱۳۶۳ ش
۹. راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، ترجمه و تحقیق: غلامرضا خسروی حسینی، تهران، المکتبه المرتضویه لاحیاء آثارالجعفریه، ۱۳۸۳ ش.
۱۰. طباطبایی علامه محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان (مصباح یزدی)، مؤسسه مطبوعات دار العلم، ۱۳۷۸ ش
۱۱. علم الهدی، عبدالرسول، ارتباط عفیفانه در تلویزیون و سینما، تهران، دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، ۱۳۹۱ ش
۱۲. قرائتی ، محسن، تفسیر نور، ناشرموسسه در راه حق وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ، ۱۳۷۴ ش

۱۳. قرشی، علی اکبر، تفسیر احس الحديث، انتشارات بنیاد بعثت، ۱۳۷۴ ش
 ۱۴. قمی، عباس، سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار، ج ۲، قم: نشر اسوه، ۱۳۴۴ ه.ق.
 ۱۵. قنادان، منصور، جامعه شناسی مفاهیم کلیدی، آوای نور، تهران، ۱۳۷۵ ش.
 ۱۶. گیلانی، عبدالرزاق ابن محمد هاشم، مصباح الشریعة، (سخنان امام صادق ع) انتشارات پیام حق، چاپ چهارم، ۱۳۷۸ ش
 ۱۷. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، مترجم ابوالحسن موسوی همدانی، دار الکتب الاسلامیه، چاپ ۴، ۱۳۸۲ ش
 ۱۸. مصباح یزدی، محمد تقی، حقوق و سیاست در قرآن، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۷۷ ش
 ۱۹. -----، اخلاق در قرآن، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، چاپ سوم، ۱۳۷۷ ش.
 ۲۰. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار شهید مطهری، انتشارات صدرا، چاپ ۲۳، ۱۳۷۲ ش
 ۲۱. -----، مسئله حجاب، انتشارات صدرا، چاپ دوازدهم، ۱۳۷۴ ش
 ۲۲. مهدی زاده، حسین، پرسمان حجاب « پژوهشی در باب پوشش از دیدگاه قرآن »، چاپ پنجم، قم، انتشارات صهبای یقین، ۱۳۸۸ ش
 ۲۳. نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۹ ش
 ۲۴. نراقی، احمد بن محمد مهدی، معراج السعاده، موسسه انتشارات هجرت، قم، چاپ ۶، ۱۳۷۸ ش
- نشریات و پایگاه‌های اینترنتی:**
۲۵. پایگاه اطلاع رسانی تخصصی قرآن کریم، <http://fa.the-koran.org>
 ۲۶. پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای، <https://farsi.khamenei.ir>
 ۲۷. غیرتمند، آثار فردی و اجتماعی حجاب و نقش آن در امنیت اجتماعی زنان، پایگاه اطلاع رسانی حوزه، ۱۴۰۱/۸/۱۸
 ۲۸. مصباح یزدی، محمد تقی، جایگاه زن در اندیشه آیه الله مصباح یزدی، سایت پرسمان دانشگاهی، ۱۳۹۹ ش